

الحمد لله الرحمن الرحيم

1781

۱۷۱۱۱۰۴۷۴۲
۸۴۲۶

دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی

پایان نامه :

جهت دریافت درجه کارشناسی ارشد در رشته تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت

موضوع:

بررسی آموزه‌های تربیت شهروندی با تأکید بر تربیت روحیه تعاون در کتاب‌های درسی دوره ابتدائی

استاد راهنما:

دکتر عزیزالله تاجیک اسمعیلی

استاد مشاور:

دکتر محمد عطاران

پژوهشگر:

سهیلا فرد افشاری

۱۳۸۷ / ۱۰ / ۲۹

خرداد ۸۷

معاونت مرکزی علمی پژوهش
گنجینه مدرک

ب

۱۰۶۵۸۱

دانشگاه تربیت معلم تهران
دانشکده علوم تربیتی و روان شناسی

بسمه تعالی

صورتجلسه دفاع پایان نامه کارشناسی ارشد

جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد خانم سهیلا فرد افشاری، دانشجوی تاریخ و فلسفه تعلیم و تربیت دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی تحت عنوان "بررسی آموزه های تربیت شهروندی با تاکید بر تربیت روحیه تعاون در کتابهای درسی دوره ابتدایی" در ساعت ۱۴ روز ۸۷/۳/۲۲ در محل سالن مولتی مدیا با حضور هیات داوران پس از دفاع با نمره ۱۸/۵ و با درجه عالی مورد قبول قرار گرفت.

هیات داوران

استاد راهنما: جناب آقای دکتر عزیز الله تاجیک اسماعیلی

استاد مشاور: جناب آقای دکتر محمد عطاران

استاد داور داخلی: جناب آقای دکتر یحیی قائلی

استاد داور خارجی: جناب آقای دکتر مصطفی عسگریان

۸۷/۱۰/۲۹

مدیر گروه و نماینده تحصیلات تکمیلی

جناب آقای دکتر مجید علی عسگری

تقدیم:

تقدیم

به پدر

و مادرم

و آنانیکه مرا آموختند

تقدیر و تشکر:

با تشکر از استاد راهنمای عزیزم دکتر تاجیک اسمعیلی که در این راه همواره بهترین دوست و یاور من بودند و تعهد اخلاقی در کار، زندگی و عشق را از ایشان یاد گرفتم و استاد مشاورم دکتر عطاران عزیز که به من آموختند منظم، جدی و با برنامه ریزی حرکت کنم. دکتر یحیی فائدی که از کمک های ایشان بهره جستیم و دکتر علی عسگری که با چهره بشاش باعث دلگرمی من بودند دکتر مرزوقی و دکتر مزیدی در دانشگاه شیراز که منابع در اختیارم گذاشتند.

خواهران عزیزم سعیده، سلماز، ساغر و میترا که با من همکاری کردند و سرکار خانم مهندس مهدیه ایزد پناه، مهندس سراج، مهندس افشار و دوستان خوبم خانم ها مریم پهلوان، نوشین فرقانی، اکرم تاجیک و سرکار خانم ندا فرد افشاری صمیمانه تشکر و قدردانی می نمایم.

همه جای ایران سرای من است

آزاد باش ای ایران

آباد باش ای ایران

چکیده:

هدف از انجام این پژوهش بررسی آموزه های تربیت شهروندی ، با تاکید بر پرورش روحیه تعاون، در کتابهای درسی دوره ابتدایی می باشد.

در این پژوهش از روش تحلیل محتوا استفاده شده است، واحدهای تحلیل، پرسشها، تصاویر و متن می باشد. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش کتابهای درسی اول تا پنجم ابتدایی است و کلیه کتابها بررسی شده اند. برای تجزیه و تحلیل داده های حاصل از بررسی، ضریب درگیری پیشنهاد شده توسط ویلیام رومی، محاسبه شاخصهای آمار توصیفی از قبیل فراوانی و درصد فراوانی استفاده شده است.

از مهمترین یافته های این پژوهش که در کل کتابهای دوره ابتدایی بدست آمده است: فراوانی مؤلفه های تربیت شهروندی و تعاون به این ترتیب در پرسشها ۶۴۴ با درصد فراوانی ۲۳/۰۷، تصاویر ۸۸۷ با درصد فراوانی ۳۲/۵ و متن ۱۲۰۹ با درصد فراوانی ۶/۷۳ می باشد.

مهمترین پیشنهاد در این پژوهش متوجه ساختن مؤلفان کتابهای درسی و برنامه ریزان درسی به مقوله تربیت شهروندی در محتوای کتابهای درسی دوره ابتدایی می باشد.

واژگان کلیدی : شهروندی، تربیت شهروندی، تعاون

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

فصل اول: کلیات پژوهش

۱	مقدمه
۲	بیان مسئله
۵	ضرورت پژوهش
۷	اهداف پژوهش
۷	سوالات پژوهش
۷	تعریف مفاهیم
۸	تعریف عملیاتی

فصل دوم: ادبیات و پیشینه پژوهش

۱۰	تاریخچه و مفهوم شهروندی
۱۴	تریت شهروندی
۲۱	شاخصهای شهروندی
۲۴	تریت روحیه تعاون به عنوان مولفه اساسی در تریت شهروندی

۲۷.....	نقش آموزش و پرورش در تربیت شهروندی
۳۰.....	بررسی آموزش شهروندی در چند کشور دنیا
۳۰.....	نقش اتحادیه اروپا در آموزش شهروندی
۳۰.....	آموزش شهروندی در انگلستان
۳۱.....	آموزش شهروندی در فرانسه
۳۳.....	آموزش شهروندی در هلند
۳۴.....	آموزش شهروندی در نیجریه
۳۵.....	آموزش شهروندی در آمریکا
۳۷.....	آموزش شهروندی در کانادا
۳۹.....	آموزش شهروندی در ژاپن
۴۰.....	آموزش شهروندی در استرالیا
۴۱.....	آموزش شهروندی در هند
۴۳.....	اهمیت درس در تربیت شهروندی
۴۶.....	پیشینه تحقیق در ایران و خارج از ایران
۵۳.....	جمع بندی

فصل سوم: روش انجام پژوهش

۵۵.....	روش پژوهش
---------	-----------

۵۶.....	روایی و اعتبار
۵۶.....	جامعه و نمونه آماری
۵۶.....	روشها و ابزارهای جمع آوری اطلاعات
۵۷.....	ابزار اندازه گیری و روش گردآوری اطلاعات
۵۷.....	تجزیه و تحلیل پرسشها
۵۷.....	تجزیه و تحلیل تصاویر
۵۹.....	تجزیه و تحلیل متن
۶۱.....	روش تجزیه و تحلیل اطلاعات

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل اطلاعات

۶۶.....	تشریح خصوصیات واحدهای تحلیل (پرسش، تصویر، متن)
۶۶.....	تشریح خصوصیات واحدهای تحلیل (پرسش، تصویر، متن) در اول ابتدایی
۷۲.....	تشریح خصوصیات واحدهای تحلیل (پرسش، تصویر، متن) در دوم ابتدایی
۷۸.....	تشریح خصوصیات واحدهای تحلیل (پرسش، تصویر، متن) در سوم ابتدایی
۸۴.....	تشریح خصوصیات واحدهای تحلیل (پرسش، تصویر، متن) در چهارم ابتدایی
۹۰.....	تشریح خصوصیات واحدهای تحلیل (پرسش، تصویر، متن) در پنجم ابتدایی
۹۶.....	تشریح خصوصیات واحدهای تحلیل (پرسش، تصویر، متن) در کل پایه های ابتدایی
۱۰۹.....	تحلیل سوالات پژوهش

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

- ۱۱۱..... تبیین نتایج و یافته ها
- ۱۱۳..... محدودیتهای پژوهش
- ۱۱۳..... پیشنهادهای پژوهش
- ۱۱۵..... فهرست منابع

فهرست جدولها و نمودارها

فهرست جدولها:

- جدول شماره ۱-۳: مولفه های تربیت روحیه تعاون ۶۲
- جدول شماره ۲-۳: مولفه های تربیت شهروندی ۶۳
- جدول شماره ۳-۳: مولفه های تربیت شهروندی و تعاون ۶۴
- جدول شماره ۱-۴: فهرست کتابهای درسی اول ابتدایی ۶۶
- جدول شماره ۲-۴: فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی اول ابتدایی ۶۸
- جدول شماره ۳-۴: درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی اول ابتدایی ۶۹
- جدول شماره ۴-۴: مقایسه فراوانی و درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی و تعاون در کتابهای درسی اول ابتدایی نسبت به کل پایه ابتدایی ۷۰
- جدول شماره ۵-۴: ضریب درگیری دانش آموزان با محتوای کتابهای درسی (پرسش، تصویر، متن) در پایه اول ابتدایی ۷۱
- جدول شماره ۶-۴: فهرست کتابهای درسی دوم ابتدایی ۷۲
- جدول شماره ۷-۴: فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی دوم ابتدایی ۷۴
- جدول شماره ۸-۴: درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی دوم ابتدایی ۷۵
- جدول شماره ۹-۴: مقایسه فراوانی و درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی و تعاون در کتابهای درسی دوم ابتدایی نسبت به کل پایه ابتدایی ۷۶
- جدول شماره ۱۰-۴: ضریب درگیری دانش آموزان با محتوای کتابهای درسی (پرسش، تصویر، متن) در پایه دوم ابتدایی ۷۷
- جدول شماره ۱۱-۴: فهرست کتابهای درسی سوم ابتدایی ۷۸

جدول شماره ۴-۱۲: فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی سوم ابتدایی ۸۰

جدول شماره ۴-۱۳: درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی سوم ابتدایی

..... ۸۱

جدول شماره ۴-۱۴: مقایسه فراوانی و درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی و تعاون در کتابهای درسی سوم

ابتدایی نسبت به کل پایه ابتدایی ۸۲

جدول شماره ۴-۱۵: ضریب درگیری دانش آموزان با محتوای کتابهای درسی (پرسش، تصویر، متن) در پایه سوم

ابتدایی ۸۳

جدول شماره ۴-۱۶: فهرست کتابهای درسی چهارم ابتدایی ۸۴

جدول شماره ۴-۱۷: فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی چهارم ابتدایی ۸۶

جدول شماره ۴-۱۸: درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی چهارم ابتدایی

..... ۸۷

جدول شماره ۴-۱۹: مقایسه فراوانی و درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی و تعاون در کتابهای درسی چهارم

ابتدایی نسبت به کل پایه ابتدایی ۸۸

جدول شماره ۴-۲۰: ضریب درگیری دانش آموزان با محتوای کتابهای درسی (پرسش، تصویر، متن) در پایه چهارم

ابتدایی ۸۹

جدول شماره ۴-۲۱: فهرست کتابهای درسی پنجم ابتدایی ۹۰

جدول شماره ۴-۲۲: فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی پنجم ابتدایی ۹۲

جدول شماره ۴-۲۳: درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کتابهای درسی پنجم ابتدایی

..... ۹۳

جدول شماره ۴-۲۴: مقایسه فراوانی و درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی و تعاون در کتابهای درسی پنجم

ابتدایی نسبت به کل پایه ابتدایی ۹۴

جدول شماره ۴-۲۵: ضریب در گیری دانش آموزان با محتوای کتابهای درسی (پرسش، تصویر، متن) در پایه پنجم ابتدایی ۹۵

جدول شماره ۴-۲۶: فهرست کل کتابهای درسی دوره ابتدایی ۹۶

جدول شماره ۴-۲۷: فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کل کتابهای درسی دوره ابتدایی ۹۸

جدول شماره ۴-۲۸: درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی در کل کتابهای درسی دوره ابتدایی ۹۹

جدول شماره ۴-۲۹: مقایسه فراوانی و درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی و تعاون در کل کتابهای درسی دوره ابتدایی ۱۰۰

جدول شماره ۴-۳۰: ضریب در گیری دانش آموزان با محتوای کل کتابهای درسی (پرسش، تصویر، متن) دوره ابتدایی ۱۰۲

جدول شماره ۴-۳۱: بررسی کل واحد های تحلیل و واحد های تربیت شهروندی در کل پایه ها ۱۰۳

جدول شماره ۴-۳۲: فراوانی مولفه های تربیت شهروندی و تعاون در مجموع واحد های تحلیل (پرسش، تصویر، متن) در کل پایه های دوره ابتدایی ۱۰۳

جدول شماره ۴-۳۳: فراوانی واحد های تربیت شهروندی و تعاون در کل دوره ابتدایی ۱۰۴

جدول شماره ۴-۳۴: مقایسه درصد مجموع واحد های تربیت شهروندی و تعاون در پایه های مختلف دوره ابتدایی ۱۰۵

جدول شماره ۴-۳۵: مقایسه مجموع واحد های فعال و غیر فعال تربیت شهروندی و تعاون در واحدهای تحلیل به تفکیک پایه ها ۱۰۵

جدول شماره ۴-۳۶: مقایسه درصد مجموع واحدهای فعال تربیت شهروندی و تعاون در پایه های مختلف دوره ابتدایی ۱۰۶

جدول شماره ۴-۳۷: ضریب درگیری واحدهای تحلیل در پایه های مختلف دوره ابتدایی

۱۰۷.....

جدول شماره ۴-۳۸: ضریب درگیری واحدهای تحلیل در کل پایه های ابتدایی ۱۰۸

فهرست نمودارها

- نمودار ۱-۴: درصد فراوانی مولفه های تربیت شهروندی و تعاون ۱۰۱
- نمودار ۲-۴: تعداد کل واحدهای تحلیل و واحدهای تربیت شهروندی در کل پایه ها ۱۰۴
- نمودار ۳-۴: مقایسه درصد مجموع واحد های فعال در بخش های مختلف کتابهای درسی دوره ابتدایی ۱۰۶
- نمودار ۴-۴: ضریب درگیری دانش آموزان با محتوای کتابهای درسی ۱۰۷
- نمودار ۵-۴: ضریب درگیری دانش آموزان با محتوای کتابهای درسی در کل پایه ها ۱۰۸

فصل اول

کلیات پژوهش

مقدمه:

از مهمترین رسالت ها و دلایل شکل گیری مدارس در طول تاریخ بشری و توسعه آن به شکل کنونی آماده سازی شهروندانی متعهد، فعال و خلاق بوده است؛ افرادی که نه تنها ارزش ها و ویژگی های مورد ستایش جامعه را دارا باشند بلکه بتوانند در راستای بهسازی و ارتقاء فرهنگ جامعه تلاش مؤثرتری بگذارند (فتحی، ۱۳۸۵).

در سایه چنین برداشتی از نظر مربیان بزرگ تعلیم و تربیت، مدرسه نه تنها یک مکان جهت آماده شدن برای زندگی است، بلکه جایی برای تمرین زندگی و تجربه های مختلف است. به عبارت دیگر مدرسه مکانی برای یادگیری حقوق و مسئولیتهای شهروندی است.

آموزش و پرورش باید به کودکان و نوجوانان کمک کند تا شهروندانی مسئول و مشارکت کنندگانی فعال در امور زندگی و فرهنگی، یادگیرندگانی موفق و علاقمند و افرادی متکی به خود و قابل اعتماد بار آیند (همان).

در کشور ایران که جامعه ای است، متشکل از گروههای گوناگون قومی، فرهنگی و زبانی، تربیت شهروندانی که به حقوق برابر و انسانی تمام هموطنان خود اقدام بگذارند و کرامت انسانی همه آنان را در عمل پاسداری کنند، بعد و نشانه ای از تربیت شهروندی و احترام گذاشتن به حقوق تمام انسانهاست. شهروندانی که عملاً برابری حقوق یکایک هم وطنان خود را بلااستثناء به رسمیت بشناسند، مسلماً حرمت انسانی و حقوق برابر را برای مردمان کشورهای دیگر نیز خواهند داشت. تحقیق این هدفها در گرو آموختن و یادگیری مفاهیم و مؤلفه های شهروندی و در عین حال تمرین و بکارگیری آن در جامعه است. به ویژه با توجه به تنوع قومی فرهنگی کشور، برخورداری از روحیه مشارکت و تعاون در تربیت شهروندی حائز اهمیت فراوان است. شناخت زمینه های تربیت این روحیه در برنامه ها و متون آموزشی و تربیتی از گامهای نخستین ارتقاء تربیت شهروندی و روحیه تعاون است.

بیان مسأله:

تربیت شهروندی فرایندی مربوط به تمام عمر است، به همین جهت همه افراد در تمام مراحل زندگی خود نیازمند آموزش متناسب با حقوق و تکالیف شهروندی هستند.

یکی از ملاکهای توسعه یافتگی و مدنیت جوامع حضور مردم و اساس مشارکت پذیری آنها در جامعه است و رفتار تعاون نوعی بلوغ فکری و اجتماعی انسانهاست و مهمترین کانال به منظور فرهنگ سازی امر مشارکت و همکاری و تعاون در آموزش و پرورش است (قائدی و تاجیک اسماعیلی، ۱۳۸۶).

در چند بند از اهداف کلی آموزش و پرورش ایران نیز به پرورش رویه مشارکت و تعاون اشاره شده است.

در بند ۷ اهداف اجتماعی: پرورش رویه مسئولیت و مشارکت در فعالیتهای دینی، فرهنگی، اجتماعی.

در بند ۸ اهداف علمی: آموزش: پرورش رویه مشارکت و همکاری در فعالیتهای گروهی.

در بند ۳ اهداف اجتماعی: پرورش روحیه برادری و تعاون اسلامی و همبستگی ملی و فرهنگی و تقویت آن.

پیدایش رویه تعاون و مشارکت نیز در دوره بزرگسالی وابسته به شکل گیری دانش و نگرش فرد در دوران

پیش از بزرگسالی (دوران کودکی) است (مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۸۵).

دانش آموزان نیازمند آن هستند که در زمینه های اخلاقی و اجتماعی، دانش و درک درست و عینی از

آموزش ببینند. در تمام تصمیم گیری های مربوط به خودشان در خانه، مدرسه و جامعه مشارکت کنند و

بعنوان یک شهروند بصورتی فعال در مناسبات اجتماعی متناسب با احوال خودشان قرار گیرند (لطف

آبادی، ۱۳۸۵).

آموزش و پرورش از یک سو به دلیل ارتباط مستقیم و بی واسطه که با کودکان و نوجوانان دارد در کنار

خانواده و سایر نهادهای اجتماعی از جمله مذهب، وسایل ارتباط جمعی اثر ویژه ای در شکل گیری شخصیت

اجتماعی نسل آینده می گذارد (روشه، ۱۹۹۱) و از سوی دیگر اصول اجتماعی، فرهنگی که دانش آموزان در

این محیط یاد می گیرند می تواند اساس الگوی زندگی آنان در جامعه باشد این اثرگذاری فرایندی است که

از سن ورود به دبستان آغاز می شود و طبیعتاً مناسبترین سن برای آموزش ارزشهای شهروندی است (آشتیانی و دیگران، ۱۳۸۵).

هدف از آموزش شهروندی از شروع اولین سالهای دوره دبستان آگاهی دادن به نوآموزان به ویژگیهای شهروندی، رشد مهارت‌های شناختی، عاطفی مربوط به حقوق و وظایف مسئولیتهای فردی و اجتماعی است (همان).

یافته های مطالعات مربوط به جامعه پذیری سیاسی حکایت از آن دارد که تمایلات و آمادگی لازم برای یادگیری سیاسی تا سنین ۱۲-۱۳ سالگی بخوبی در افراد تثبیت می شوند و این نتیجه نشان دهنده اهمیت آموزش شهروندی در مقاطع ابتدایی است. تورنی (۱۹۶۷) در تحقیق خود به این نتیجه رسید که جامعه پذیری سیاسی تا پایان مقاطع ابتدائی بخوبی در فرد تثبیت می شود (شارع پور، ۱۳۸۳).

مطالعات (لطف آبادی، ۱۳۸۵) روی یک نمونه ۴۲۹۲ نفری از دانش آموزان کشور نشان می دهد که در جوانب هویت فرهنگی، اجتماعی، شهروندی، دوسوم از نوجوانان و دانش آموزان دچار کمبود و کم رشدی هستند. بر اساس این مطالعات فقط ۳۳ درصد از دانش آموزان ایران به مرحله پیشرفت و دستیابی به هویت اجتماعی و مدنی رسیده اند با توجه به اینکه انتظار می رود رفتارهای اجتماعی و شهروندی در دوره دبستان شکل اساسی و جامعه پسند خود را پیدا کند این یافته ها نشان از وجود مشکل در هویت اجتماعی و شهروندی در میان ۶۷ درصد از دانش آموزان است.

با توجه به موارد مذکور اهمیت آموزش شهروندی در مقطع ابتدائی کاملاً روشن می گردد کتب درسی نیز دارای محصولاتی اند که دارای کارکردهای عملی و نمادین بوده و شرایط فرهنگی و اجتماعی، سیاسی جامعه و منبع مهمی برای شناخت این فرهنگ محسوب می شود بطور نسبی برنامه های درسی تعلیمات مدنی و اجتماعی منبع مهم آموزش شهروندی به شمار می آیند.

در واقع این دروس شناخت دانش آموزان را از فرایندهای سیاسی را افزایش دهند و شهروندانی وفادار، فعال و مشارکتی تبدیل کنند.